

Kaynakça

- Ayiter, Nuşin (1981). *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bettig, Ronald V. (1992). "Critical Perspectives on the History and Philosophy of Copyright". *Critical Studies in Mass Communication* 9(2): 131-155.
- Bowker, R.R. (1986). *Copyright: Its Law and Its Literature*. Littleton: Fred B. Rothman.
- Carter, Stephen L. (1997). "The Theory of Property." *International Intellectual Property Law*. Anthony D'Amato ve Doris E. Long (der.) içinde. London: Kluwer Law International. 28-30.
- D'Amato, Anthony ve Doris Estelle Long (der.) (1997). *International Intellectual Property Law*. London: Kluwer Law International.
- D'Amato, Anthony ve Doris E. Long (1997). Underlying Theories of International Intellectual Property Protection." *International Intellectual Property Law*. Anthony D'Amato ve Doris E. Long (der.) içinde. London: Kluwer Law International. 27.
- Durdik, Paul (1997). "Utility or a Natural Right?" *International Intellectual Property Law*. Anthony D'Amato ve Doris E. Long (der.) içinde. London: Kluwer Law International. 27-28.
- Erel, Şafak N. (1998). *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*. Ankara: İmaj.
- Goldstein, Paul (1994). *Copyright's Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox*. New York: Hill and Wang.
- Gordon, Wendy J. (1997). "Locke and Intellectual Property". *International Intellectual Property Law*. Anthony D'Amato ve Doris E. Long (der.) içinde. London: Kluwer Law International. 30-35.
- Hettinger, Edwin C. (1989). "Justifying Intellectual Property." *Philosophy and Public Affairs* 18(1): 31-52.
- Nelson, Richard R. (1989). "What Is Private and What Is Public About Technology?." *Science, Technology and Human Value* 14 (3): 229-241.
- Steidlmeier, Paul (1993). "The Moral Legitimacy of Intellectual Property Claims: American Business and Developing Country Perspectives." *Journal of Business Ethics* 12(2): 157-164.

Kitap Eleştirileri

Popüler Kültür Çalışmaları: Kuram ve Metotlar.

John Storey (2000) Çev. Koray Karaşahin. İstanbul: Babil. 162 sayfa.

Derya Öcal

Popüler kültür incelemelerinin akademik saygınlık kazanarak, günümüzdeki konumuna ulaşmasının ardında yirminci yüzyılın son çeyreğinde geçirdiği etkileyici dönüşüm yatmaktadır. 1970'lerden itibaren gerek edebiyat, antropoloji, sanat tarihi ve folklor gibi klasik disiplinlerle iç içe yürütülen çalışmalar, gerekse cinsiyet, ırk, medya ve tüketim gibi konuların ele alınarak disiplinleştirildiği çalışmalar ile popüler kültür incelemeleri bir yandan popülerleşirken (yaygın kabul görürken) diğer yandan da bilimsel bir özellik kazanmıştır. "Bununla birlikte, popüler kültürün süreç içerisindeki değişimi, akademik alanda gönüllü bir kabulün tersine; özgün disiplinlerin doğası üzerinde gerçekleşen savaşımın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır" (Storey, 1994: VII).

Popüler kültür olgusunun anlamlandırılma süreci, olguya yönelik yaklaşımların bilinmesini ve olgunun niteliklerinin nasıl incelen-

diğinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda –özellikle 1990'ların ikinci yarısında- yabancı literatürdeki tartışmaları sunan ve popüler kültür anlamlandırmalarını konu edinen çalışmaların dilimize kazandırılması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu tarz araştırmalara son bir örnek ise John Storey'in *Popüler Kültür Çalışmaları: Kuram ve Metotlar* başlıklı kitabı. Storey, çalışmasının daha ilk satırlarında amacının ne olduğunu vurguluyor: "Bu kitap iki amaçla hazırlandı. Birincisi, öğrencilere ve ilgili diğer okuyuculara çağdaş popüler kültür çalışmalarını tanıtmak; ikincisi ise, bu çalışmaların üzerine oturduğu kuram ve metotları tartışarak kültürel çalışmaların gelişimini sunmaktır" (8). Storey, kültür kavramının estetik, düşünsel ve ruhsal gelişim süreci olarak ifade edilen dar tanımından, günlük yaşamı konu edinen ve pratikleri ele alan geniş tanımına geçilmesiyle birlikte popüler kültür incelemelerinin kültürel çalışmalar geleneğinin merkezine yerleştiğini ve belirleyici rol oynamaya başladığını öne sürmektedir. Gramsci (hegemonya)-Hall (eklemlenme) yorumunun, kültürel çalışmalarını, tarihsel üretim ve tüketim koşullarını esas alan altyapı analizlerinin indirgemeciliğinden kurtardığını vurgulayan Storey'e göre, kültürel konular "yansıttıkları ideolojik çalışmalar-

dan ziyade yaptıkları ideolojik çalışmalarla incelenmelidir" (11). Kültürel çalışmalar ile popüler kültür incelemelerinin üretim ve tüketim bağlamında ayrıştığının öne sürüldüğü çalışmada "popüler kültürün, kâr elde etmek veya ideolojik kontrolü sağlamak için, başarılı bir şekilde yukarıdan dayatılmış yoz bir kültürden çok daha önemli olduğu" (13) belirtilmektedir.

Çalışmasında popüler kültürün sergilendiği alanları televizyon, edebiyat, sinema, yazılı basın, müzik ve günlük tüketim olarak sınıflandıran Storey, ilk olarak popüler kültür faaliyetlerinin en yoğun biçimde sergilendiği televizyonu incelemektedir. Popüler kültürde televizyonun rolüyle ilgili kuramsal tartışmaların Stuart Hall'un görsel iletişimin şifrelenmesi ve deşifre edilmesine dayanan modeliyile ortaya çıktığını belirten Storey, modelin, anlamların ve mesajların basitçe aktarılmasının ötesinde işlenmemiş materyali kodlayanlar ve izleyenler tarafından devamlı olarak üretilmeyi esas almasına dikkat çekmektedir. Storey, Hall'da baskın/egemen konum, anlaşılabilir konum ve karşıt konum içerisinde incelenen televizyon izleyicilerine karşı; Fiske'in izleyicileri semiotik ve sosyal direnişe dayanan popüler kültür alanı içerisinde mücadeleye hazır bir konumda değerlendirmesini iyimser bir yorum olarak görmektedir. Yazılı metinlerin kurgulanması sürecinde okurların Mache-ry'in "semptomatik", Bennet ve Woollacott'un "formasyonel" ve Brunsdan ile Radway'in "romantik" okuma tarzları içerisinde değerlendirildiğini belirten Storey, "okur faaliyetlerini -seçme, kitap alma, yorum yapma vb.- kültürel sürecin temel parçası ve de anlam yaratma işleminin karmaşık pratiği olarak kabul etmeyi sürdürmeliyiz" (63) görüşünü benimser. "Anlamın, bütünleştirme ve seçme süreciyle üretildiğini; dilin, varolan gerçekliği yansıtmaktan çok, bizim gerçekliğe ulaşmamızı organize eden ve yapılaşştıran bir işlevselliğe sahip olduğunu" (67) belirten yapı-

salcılığın, Western filmlerini çözümlemeye; "anlamın, daima süreç içinde ve olasılıkların akışı içerisinde anlık bir duruş eylemiyle üretildiğini" (72) savunan post-yapısalcılığın ise kadın kimliğinin konu edildiği filmlerin irdelenmesinde kullanılmasının çeşitli örneklerle tartışıldığı çalışmada, film endüstrisinin kadınlar üzerinde gerçeklerden kaçış, özdeşleşme ve tüketim etkisi yaratmasına dikkat çekilmektedir. Benzer bir yaklaşımın Angela McRobbie'nin genç kızlara seslenen dergilere yönelik incelemesinde de görüldüğünü belirten Storey; McRobbie'nin, aşk, ev hayatı, moda ve güzellik ile pop müzik satışı yapan dergilerin işlevinin kızlara nasıl davranmaları gerektiğinin ve başkalarının onlardan ne belediklerinin söylenmesi olduğu değerlendirmesine katılarak sorunu şu şekilde tanımlamaktadır: "Kadın dergilerindeki reklam, makale, moda, ev dekorasyonu, mutfak ve makyaj bölümlerinde pazarlanan asıl konu başarılı, dolayısıyla da zevkli ve keyifli bir kadınlık konusudur. Yani şu pratik önerileri izle, şu ürünü dene ve daha iyi bir sevgili, daha iyi bir ane ve daha iyi bir kadın ol" (101). Şüphesiz genç kızlar/kadınlar salt gazete ve dergiler ile değil; televizyondan internete, öykü ve romanlardan sinema filmlerine değin geniş bir kitle iletişim ağıyla çerçevelenerek popüler kültürün birincil tüketicisi konumuna getirilmişlerdir.

Popüler müzik konusunu ekonomik, kültürel ve politik bir ayrıma tabi tutan Storey'e göre, "insanların verdiği tepkilerdeki çeşitliliği, ekonomik sistem içindeki genel yerleriyle ilişkilendirmeye çalışan" (115) eleştirel ekonomik yaklaşımın temelinde Adorno'nun 1941 tarihli "Popüler Müzik Üzerine" çalışması yer almaktadır. Çalışmada, Adorno'nun popüler müziğin standartlaştırılmış olduğu; sahte bireyselleşme yarattığı ve toplumsal harç (sosyal çimento) işlevini gördüğü şeklinde özetlenebilen kuramsal yaklaşımının, müzik endüstrisinin gücü üzerine odaklanılmasına yol

açtığını ve ekonomi politik incelemelerin "en iyi durum tüketicinin kendisine sunulması pasifçe tüketmesi; en kötüsü ise tükettiği müzik türü tarafından ideolojik olarak yönlendirilen bir enayi olmasıdır" (115) yelpazesi içinde sıkışıp kaldığı iddia edilmektedir. Rosselson'un popüler müziğin karşısına halk müziğini koymasını ve araştırmalarında geliştirdiği halk tanımını eleştiren Storey, müzik endüstrisinin pasif bir pazara dayatmada bulunmaktan çok; dinleyicilerin müzikal beğeni ve zevklerini kontrol etmekte zorlanan bir yapı sergilediğini öne sürmektedir: "Müzik endüstrisi, belki müziğin üretildiği repertuarı belirleyip kontrol edebilir; fakat asla müziğin nasıl kullanılacağını ve kullanacak olanların ona yükleyeceği anlamları belirleyip kontrol edemez" (119). Popüler müzik konusunu ekonomik açıdan ele alan incelemeleri, kültür endüstrisinin gücü ile bu gücün yaratacağı etkinin gücünü birbirinden ayıramadığı için yetersiz bulan Storey; kültürel incelemelerin ise gençlik, altkültür ve etnografya üzerine yoğunlaşmasına dikkat çekmektedir. Stuart Hall ve Whannel'in dinleyicinin bir metni kullanması ile metni üretenin onu kullanması arasındaki çelişkili konu edindikleri bir dizi çalışmayla pop müziğin kültürel çalışmalar içerisinde yer bulduğunu ve gençlik kimliğinin oluşumunda pop müziğin rolünün incelendiğini belirten Storey müzik tüketimini, "bir altkültürün kendini diğer toplum üyelerinden ayrılarak kimliğinin geliştirdiği ve kültürel olarak kendini yenilediği araçlardan biri"si olarak tanımlamaktadır. (122). Riesman'ın müzik parçasını tüketmeyi dünyada varolmanın bir yolu olarak nitelemesine ve Willis'in etnografik müzikal benzeşimi (kültürel seçimlerin grup kültürünün yapılanmasında ve diğer gruplarla etkileşimindeki yerini) konu edinen incelemelerine dikkat çeken Storey'in gözden kaçırdığı nokta, bireylerin tüketerek varolamayacağı ve benzer tüketim süreçlerini yaşayanların farklı materyalleri tüketmelerinin öz-

günlük olarak nitelenemeyeceğidir. Politik popun uluslararası müzik şirketleri açısından finansal risk taşıdığını öne süren Storey'in değerlendirmelerinin aksine, günümüzde çokuluslu şirketler müziğin politikada, müzikseverlerin ise politikacılarca tüketilmesini sağlayarak ürün yelpazesinin genişlemesini ve yüksek satış hacimlerine ulaşılmasını sağlamaktadırlar.

Marx ve Engels'in kârın yönlendiriciliğindeki üretim aşaması olarak tanımladıkları kapitalist sistemde, kârın güvence altına alınması ancak bütün bir toplumun tüketimiyle mümkündür. Marcuse'un "tüketim ideolojisinin sahte ihtiyaçlar yarattığını ve yaratılan sahte ihtiyaçların bir sosyal kontrol şekli olarak işlevselleştirildiğini" öne sürmesini; Lacan'ın "doğumla birlikte tamlığını ve bütünlüğünü kaybeden bireylerin tüketerek sonsuz arayışlarını geçiştirme çabasına girdiğini" belirtmesini ve Bourdieu'nun "farklılığı oluşturulması, belirginleştirilmesi ve korunması için tüketimin gerekliliğini ve kültürel egemenliğin sınıf farklarını yeniden oluşturduğunu" iddia etmesini burjuvaziye dönük çözümler olarak niteleyen Storey, 1950'lerin sonundan itibaren ilk defa çalışan insanların ihtiyaçtan çok arzuları nedeniyle tüketime girdiklerini öne süren çalışmaların ortaya konmasına dikkat çekmektedir: "Bu dönem, tüketim kalıplarını kullanan çalışan kesimin, kendi kimliğini ifade etmeye başladığı bir zamandı. Bence bu dönemi önemli kılan nokta, bu dönemde tüketim toplumu ve gelişimi üzerine yapılan tartışmalarda tüketim konusunun ilk defa kültürel bir alan olarak işlenmesidir" (140). Günlük pratiklerde tüketimin altkültürler etrafında çözümlendiğini ve bu altkültürlerin fanatizmi de beraberinde getirdiğini belirten Storey, çalışmasında, tüketimin incelenmesi sürecinde karşılaşılan metodolojik sorunlara dikkat çekmektedir. Ekonomik açıdan yoksullaştırılmış, politik açıdan işlevsizleştirilmiş, sosyo-psikolojik açıdan yalnız bırakıl-

miş/dışlanmış bireylerin aşırı hayranlık ve fanatizmi ile alışveriş merkezlerinde büyük bir coşku ile satın alarak kimlik arayışına giren kitlelerin madalyonun farklı iki yüzü olduğunu bizlere hatırlatan bu çalışmada, Storey'in çalışmanın başında da belirttiği üzere- kendi özgün yaklaşımına yeterince yer vermemiş olması ve popüler kültür kuram ve metotlarının belirgin bir biçimde ayrıma tabi tutulmamış olması en önemli eksiklikler olarak sıralanabilir. Çalışma, yer yer anlam kargaşasına yol açan çeviri bozukluklarına; kullanılan kaynakların kaynakça altında toplanmamış olmasına ve kapak-ıçkapak başlığının uyumsuzluğuna rağmen, ülkemizde popüler kültür konusuna ilgi duyan okurlarca sıklıkla vurgulanan literatür eksikliğini giderme yönünde atılmış bir adımdır. Bu tarz çalışmaların alandaki kuramsal tartışmalara ve metodolojik gelişmelere kaynak oluşturmaları, popüler kültürün akademik gelişim yönünün de habercisidir.

Kaynak

Storey, John. (1994). *Cultural Theory and Popular Culture: A Reader*. London: Harvester Wheatsheaf.

İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet

Leyla Neyzi (1999). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 221 sayfa.

Ali Murat Yel

Marco Polo bir köprüyü taşlarıyla birlikte tarif eder.

'Ama hangi taş köprüyü ayakta tutmaktadır?' diye Kubilay Han sorar.

'Köprü her hangi bir taş yardımıyla ayakta durmaz' Marco Polo cevap verir, 'fakat onların oluşturduğu bir kemer hattı vasıtasıyla ayakta durur'.

Kubilay Han bir süre sessizce düşünür. Sonra ekler: 'Öyleyse bana neden taşlardan bahsediyorsun? Benim için önemli olan kemerdir'.

Polo cevap verir: 'Taşlar olmaksızın kemer de olmaz'..

Sözel tarih, geçmiş olay veya zamanların kahramanları veya şahitleri ile görüşmek suretiyle tarihi verilerin toplanması olarak tarif edilebilir. Görüşmeler genellikle bireyler, aileler, önemli olaylar ya da gündelik sade hayat hakkında, yazılı kaynakların olmadığı durumlarda değişik açılardan bilgi elde etmek için yapılır. Yukarıdaki alıntıda geçen Marco Polo'nun taşlarına benzetebileceğimiz bireyler belki de antropolog Oscar Lewis (1961) veya William Whyte (1943) dışında sosyal bilimciler tarafından hep görmezden gelinmişlerdir.

Bununla birlikte, yakın zamanlarda, her ne kadar genç bir alt disiplin olsa da, sözel tarih metodunun da bizzat kendisi mercek altına alınıp sorgulanmaya başlanmıştır. Mesela Goodson (1998) sözel tarih metodunun araştırmalara konu olan kişilerin görüşlerini romantize veya idealize etme tarzına doğru gittiğini iddia ederek bu yöneme karşı çıkmak-

tadır. Hatta bir adım daha ileri giderek hayat hikayelerinin sosyal tarih bağlamında incelenmesini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye de muhtemelen postmodernist tarzda katılımcıların sesleri vasıtasıyla bilgiyi bağlam dışına çıkarma (*decontextualize*) veya yerleştirme (*situate*) tuzağına düşebilir.

Bir başka sözel tarihçi Lisa J. Carry (1999) de Kanada'da araştırma yaparken karşılaştığı beklenmedik hikayelere değinmiş ve katılımcıların hikayelerini yeterince bağlamsallaştıramadığını (*contextualize*) itiraf etmiştir. Bu eksikliğin giderilebilmesi için araştırmacıların batılı "kurtarıcı kültürü" gözardı etmemelerini tavsiye etmiştir. Bir başka ifadeyle, sosyal bilimler ve eğitim bilimleri kurtarıcı kültürü benimsemişler, yani bilim çocukları ve toplumu kurtarma görevi üstlenmiştir. Pedagojik bilimler ve siyaset çalışmaları eğitimsel gerçeklerin yorumlanması, sosyal ve bireysel uygulamalar ile tahmin edilen gelecek arasında zorunlu bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bilim ve bilimadammının rolleri önceleri sosyal ve bireysel değişimin dini kozmolojilerine ayrıldığı gibi kutsallaştırılmaktadır (Popkewitz, 1998: 2).

Dolayısıyla, hayat hikayeleri kullanılarak daha önceden araştırma literatüründe susturulmuş insanlar (öğretmenler, öğrenciler, marjinalleştirilmiş sosyal gruplar, kısacası normal insanlar) kurtarıcı kültür içerisinde sosyal olarak inşa edilmiş alanlarında konuşma şansına sahip olmuşlardır.

Denzin'e göre ise geleneksel sosyal bilimciler, "dünyada iyi yazan sosyologlar tarafından yazılmayı bekleyen hikayelerin olduğu" görüşündedirler (5). Bu yaklaşım elbette problemlidir zira sadece hayat hikayeleri değil herhangi bir konuda yazmak bir inşa faaliyettir. Dolayısıyla hayat hikayesi yazmak, görüşmeyi gerçekleştiren ile görüşme yapılan kişi arasında işbirliği gerektirir. Mesela Halep hakkında gezi yazısı yazan bir ya-

zar oradaki tek tanıdıkları olan Ermeni azınlıktan bahsederse okuyucu gerçek Halep sakinleri hakkında yanlış bir yargıya varabilir. Bu tarz yazıları okuyan okuyucular görüşmecinin mülakat yaptığı kişinin hayatında bazı noktalarla ilgilenip onları ön plana çıkarıp bazılarını da atladığının bilincinde olacaktır.

Sözel tarih metodunun bir başka zayıf noktası da, bireylerin geçmişin hikayesini bugünkü perspektiften anlatmaları olabilir. Dahası, gerçekten olmuş olanı daha katlanabilir veya kabul edilebilir bir şekle getirebilirler. Mesela Neyzi'nin görüştüğü kişilerden birisi olan ve aslen Tuncelili genç bir Alevi kızı Gülümser Kalık, mülakat boyunca köyünün dağları ile Taksim'deki bodrum katındaki çalışma ofisini karşılaştırmaktadır (56-59). Yaşamış olduğu küçük köydeki zorluklardan hiç bahsetmediği gibi, tam aksine köyde her şeyin iyi ve güzel olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla, araştırmacı görüşme yaptığı bireyin anlattığı olayların "doğru" versiyonuna ulaşmaya çalışmalıdır.

Kendisi bir antropolog olan Leyla Neyzi her kesimden insanların hayat hikayelerini toplamaktadır. Bu hayat hikayelerinin çoğu daha önceden *İstanbul, Gazete Pazar ve Albüm* gibi çeşitli dergi ve gazetelerde dizi halinde yayımlanmıştır.

Bu kitap, İstanbulluların hayatları hakkında çok genel bir bakış açısı vermektedir. Fakat bu oldukça problemlidir çünkü henüz İstanbullunun tam ve herkesin ulaşabileceği bir tarifi yapılmamıştır. İstanbul'da doğup büyüyen insanlar ile sonradan İstanbullu olan insanlar arasında İstanbul "vatandaşlığı" üzerine bir dizi mücadele vardır (Öncü, 1999). Yazar da bu mücadelenin farkında olarak, kitabına her semt ve neslin farklı bir İstanbul imajı olduğunu vurgulayarak, "İstanbul'da kaç İstanbul var?" gibi retorik bir soru ile başlamaktadır.